

۲۰۲۲/۰۹/۲۶

بقلم مسعود فارانی

بحث محققانه «اعراب و اعجام» که چگونه بمیان آمدند و بحث جانبی آن

آغاز و شکل گیری «اعراب» یا نقطه گذاری «عجم» در زبان عربی مربوط می شود به دهه سوم هجری قمری

زیرا قبل از بعثت پیامبر اکرم **خط حبری کوفی** که ریشه از **خط سریانی** داشت در منطقه عرب مروج بود. عرب ها آن را از ساکنان **حبری عراق** گرفته بودند. بعد از بعثت پیامبر اکرم کتابت قرآن و دیگر مکاتبات نیز به خط کوفی رواج پیدا کرد تا که خط **حبری کوفی** بنابه دقیق نبودن نوع تلفظ، روز بروز توانایی خود را از دست داد. خط کوفی که مانند دیگر خطوط میخی از علامات **گوه ای** (زاویه دار، کنجدار، گوشه دار) بود. مانند سلف اش خطوط «سریانی» و «نبطی» نقطه نداشت. با وجود این تقیصه خط کوفی در بین مسلمانان در زمان پیامبر سبب شد که اولین قرآن راجع آوری و به این خط (بدون نقطه) کتابت و تصحیف نمودند.

زمانیکه دانشمندان غیر عرب یعنی **عجم** یا **موالی** که در مدینه، شام، بصره و بغداد رو به ازدیاد شدن بودند و با زبان علمی عربی آشنایی کامل نداشتند، ازین رو در قرأت و تلفظ دقیق قرآن دچار مشکل می شدند. ناگزیر انحرافات در تلفظ و اکسنت آنها پدید می آمد. از این رو تغییراتی ناجائز در تلفظ زبان عربی سبب پریشانی عرب ها می شد. از جانب دیگر معانی آیات نسبت به اصل خود فرق میکردند و تحریف می شدند. اولین آیت که زمینه را به عجم و اعرابگذاری باز نمود و سبب شد که به خواندن و نوشتن دقت صورت گیرد. کلمه **کُتِبَ** را در آیه «**كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ**» به صورت **مجهول** می خواندند. چراکه دوستان غیر عرب تشخیص معلوم و کلمه را در آیه **«كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ»** به صورت **مجهول** است یا **مجهول**. تا اینکه **ابوالاسود دونلی** (درگذشت: ۶۹ هـ.ق) متوجه این تقیصه شد. **ابوالاسود** شنید که کسی کلمه «رسوله» در آیه «**أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ**» را به کسر لام می خواند که در این صورت معنای آن کاملاً تغییر میکرد یعنی که **(خداوند از مشرکان و پیامبرش بیزار است)**. **ابوالاسود** با تشخیص این اغلاط فاحش گفت: «تصور نمی کردم که کار زبان عربی و به خصوص قرأت قرآنی به اینجا برسد».

شخصیت ادبی شاعر توانا **ابوالاسود دونلی** که در بین جامعه از شهرت، رسوخ و اعتبار بلند زبان شناسی برخوردار بود، متوجه شد تا این معضله **نوشتن و خواندن** را با همکاری دوستان خبیر خود مانند **یحیی بن یعمر**، **نصر بن عاصم** و **زیاد بن ابیه** برطرف سازد. موصوف با همکاری دوستان برجسته اش سیستم یا شیوه اعراب را اینطور متداول ساخت:

روایت است که:

ابوالاسود شخص راکه نویسنده بود، خواست تا از عهدهی نوشتن آنچه او می گوید، به خوبی برآید. او شخصی بود از قبیلهی **عبد قیس**. ولی آن نویسنده در آزمایش و امتحان **ابوالاسود** قبول نشد. نویسنده دیگری را بنام **نصر بن عاصم** انتخاب کردند که شخص **زبردست** و **توانا** درین امر بود، مورد قبول **ابوالاسود** قرار گرفت. **ابوالاسود** به نویسنده مذکور گفت: «هر حرفی را که من با گشودن دهان ادا کردم **(مفتوح)** خواندم، نقطه ای بر بالای آن حرف بگذار و اگر دهان خود را جمع کردم حرف را به **(ضمه)** خواندم نقطه ای در جلوی آن حرف قرار بده و اگر حرفی را **کسره** خواندم، نقطه ای در زیر آن حرف بنویس.» یعنی اسامی **مفتوح ضمه و کسره** را **ابوالاسود** ایجاد نمود.

ابن عیاض اضافه می کند که **ابوالاسود** به نویسنده گفت: «اگر حرفی را با **(عُثَه)** ادا کردم آن را با دو نقطه مشخص کن و او همین کار را انجام داد.» از این پس، مردم این نقطه ها را به عنوان علایمی برای نشان دادن حرکات حروف و کلمات به کار بردند؛ ولی بیشتر این نقطه ها را بی رنگ یعنی «سیاه» همچون خط مصحف نوشتند و قرار شد در آینده نیز چنین بنویسند. پس از آنکه **نصر بن عاصم** نقطه را برای تشخیص حروف نقطه دار از حروف بی نقطه در مصحف به کار برد، نقطه های سیاه به نقطه های رنگه با رنگ سرخ مشخص شد تا نقطه هایی که به علامت حرکت بودند با نقطه هایی که علامت اعجام ساکن را واضح میساخت، اشتباه نشود و این دو نوع نقطه گذاری از یکدیگر قابل تمیز شد.

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

علايم و اعراب کنونی که هم اکنون برای بیان حرکات حروف و کلمات متداول است و مأخوذ از حروف عربی باشند، در این روش علامت **فحة** عبارت است از شکل **مستطیلی** که در بالای حروف گذارده می‌شود و علامت **کسره** به همین شکل در ذیل حروف به کار می‌رود و علامت **ضمه** واو کوچکی است که در بالای حرف و **تنوین** بر حسب **مفتوح** بودن و یا **مکسور** بودن و یا **مضموم** بودن، به وسیله‌ی دو علامت از نوع خود مشخص می‌شوند.»

سیوطی اضافه می‌کند: «اولین کسی که همزه و تشدید را بشکل امروزه وضع کرد، **الخلیل بن احمد الأزدي** بود (الخلیل بن احمد البصری - تولد 100 هـ و وفات 170 هـ - یا 718 م 786 م) بود.»

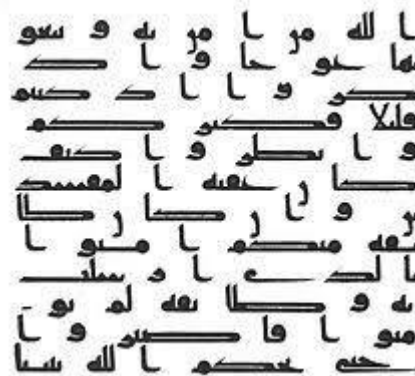
با این اظهارات مراجع معتبر جوامع عربی متحد الاقول اند که ایجاد و تدوین اعراب و اعجاز به ابتکار ابوالاسود دؤلی به عصر صدر اسلام واقع و مشخص شده است. ازینرو این ابتکار را نمیتوان به قرون 500 سال بعد به بنام جناب سجاوندی به تأخیر انداخت، چراکه ناسنجیده خلاء 5 قرنی کمبود اعراب و اعجاز را در جامعه زبانی عربی و تلفظ صحیح قرآنی بدون دلیل پذیرفته ایم .

اما خدمات **تجویدی** فقط در بخش قرآن خوانی مانند مکث های کوتاه و دراز، ادای صداهای نیکو و سره کردن. جید گردانیدن چیزی را برای سرع‌العمل و اطلب تجویده... به میان آورد که رعایت تجوید را در **قرائت** قاریان و زیبا نویسان قرآنی که امر خاص بخش زیبا بیانی و زیبا مصحفی قرآنی دارد میشود پذیرفت که 5 قرن بعد بوسیله جناب **سجاوندی** (1) در 560 هجری قمری شناخته شد.

جناب **ابو عبدالله سجاوندی معروف به ابوالفضل السجاوندی القاوندی** غزنوی مورخه 560 هجری قمری، که محقق، عارف، قاری و متکلم قرآنی در قرن دوازدهم میلادی بود . او عمدتاً به دلیل مشارکت در سنت های **قرائت** و **تلفظ** اسلامی ، ایجاد مجموعه ای از قوانین و نشانگرهایی است که برای نشان دادن **تلفظ** و **مکث** های **تلاوت قرآن** به کار می‌رود، معروف به **تابلوهای ایست سجاوندی** یا **روضه الاوقاف سجاوندی** یاد می‌شود . همچنین از او به عنوان اولین فرد شناخته شده نام برده می‌شود که از دایره های رنگی به عنوان وسیله ای برای جداسازی آیات قرآن استفاده کرد، طرحی که تا امروز رعایت و ظرافت **تلفظ** و **مکث** در **تلاوت** ظاهر شده است همچنان مشخصه **سجاوندی** استفاده از رنگ **سرخ** و **طلایی** زمینه زیبایی و فاخر داشتن صورت کتابت و مصحف می‌شد.

مأخذ : مراجع عربی مانند جامعة الأزهر، جامعة البعث سوریهایی و جامعة البصرة در زمینه متحد القول اند
دائرة المعارف القرن العشرين، ج ۳،
مناهل العرفان، ج ۱، ص ۳۹۹-۴۰۰
تاریخ القرآن،
اثر ابو احمد عسکری، التصحيف و التحريف،
الاتقان، از ابو عمرو الدانی،

نمونه قرآن اولیه که به خط کوفی بوده و خط کوفی اعراب نداشت.

د پانو شمیره: له 2 تر2

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزی بنی پازوالی د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولئ